הלכה · משנה תורה · מפרשים · מלאכת שלמה · ספר קניין

מלאכת שלמה על משנה תורה, הלכות עבדים

רבי שלמה חכים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה תורה, הלכות עבדים

רבי שלמה חכים

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-תורה-הלכות-עבדים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק ב 4
הלכה ג 4
הלכה ה 5
פרק ג 6
הלכה יא 6
פרק ד 7
הלכה א 7
פרק ח 9
הלכה יא 9

פרק ב

הלכה ג

המוכר עצמו יש לו למכור עצמו ליתר על שש וכו'. ברייתא בפ"ק דקדושין דף י"ד ע"ב דתניא המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש מכרוהו בי"ד אינו נמכר אלא לשש וכו' ופרש"י ז"ל ויותר על שש אם התנה למכור לעשר שנים עד כאן ומדכתב אם בחלוקת יותר על שש ולא בחלוקת דנמכר על שש משמע מדבריו דאם נמכר בסתם יוצא בשש ומשו"ה לא כתב אם התנה אלא בחלוקת דיותר על שש וכן הוכיחו הריטב"א ומהרימ"ט ז"ל וכמ"ש המל"מ וכ"כ הרב בעל החידושים [שיטה לא נודע למי] וז"ל מוכר עצמו נמכר לשש ויותר על שש אם נמכר בסתם יוצא בשש אלא אם נמכר בפירוש יותר על שש וצ"ע כיון דלא יליף שכיר שכיר מנא ליה הא דמוכר עצמו בסתם יוצא בשש דהא לא כתיב ביה שש וי"ל דשכיר קרייא רחמנא ואי אמרת שאינו אלא ביובל אין זה שכיר אלא תושב וכו' יעו"ש.

וחזי הוית למהרימ"ט ז"ל בחי' דף ט"ו ד"ה מאי קאמר וכו' שכתב וז"ל היכי (מסיק) [מסקי] אדעתין דהמוכר עצמו קאי דמוכר עצמו מנא לן שנגאל בשש כיון דלא יליף שכיר שכיר דהא לא כתיב ביה שש שנים וי"ל דאפי' מאן דלא יליף שכיר שכיר מוכר עצמו סתם יוצא בשש דהכי משמע לישנא דלעיל נמכר בשש ויותר משש והכי משתמעין קראי בירמיה לשלח איש את עבדו וכו' דבסתמא במוכר עצמו מיירי וכו' יעו"ש ואנא חכים ולא בחכמה לא זכיתי להבין ראיה זו דמייתי מקראי דירמיה דהא בערכין דף ל"ג פריך ולא מנו שמיטין והכתיב מקץ ז' שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך והוינן בה מקץ ז' שנים והכתיב ועבדך שש שנים ופריק אמר רב נחמן בר יצחק שש לנמכר וז' לנרצע ופרש"י ז"ל והכתיב וכו' והוינן בה מקץ שבע שנים משמע לאחר ז' שנים שאף שנה הז' והכתיב ועבדך שש שנים. שש לנמכר כדכתיב שש שנים יעבוד ושבע לנרצע שהנרצע אינו יוצא עד היובל ואם נרצע ופגע יובל בשנה שמינית לרציעתו יוצא ביובל וכו' עד כאן והשתא לר' אלעזר דס"ל בין מוכר עצמו בין מכרוהו בי"ד נרצע שפיר מוקמינן לקראי במוכר עצמו ומקץ ז' שנים לרציעה דלא יוצא בשש ונרצע ופגע אח"כ יובל וכדפי' רש"י ז"ל אלא לתנא קמא דס"ל מוכר עצמו אינו נרצע וכמו שפי' רבינו לקמן בפ"ג הי"ב א"כ על כרחך קראי מיירי במכרוהו בי"ד דוקא ולא במוכר עצמו וא"כ קשה איך כתב דמסתמא במוכר עצמו מיירי וא"כ אמאי נרצע. דאין לומר דהרב דייק בקרא דלשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו וכו' ובודאי במוכר עצמו מיירי דהא אין האשה נמכרת בגנבתה וכדתנן בסוף פ' היה נוטל ופסקו רבינו בפ"ג מהל' גנבה

וז"ל האיש נמכר בגנבתו אבל לא האשה ודבר זה מפי הקבלה וכו' וא"כ שפיר מיירי קרא במוכר עצמו דהא ליתא דהא כתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובמכרוהו בי"ד מיירי וכמבואר דכי ימכר ע"י [אחרים] משמע ואמה עבריה ע"י אביה נמכרת דמ[ה]אי טעמא כתבו התוס' בסוף פ' היה נוטל דף [כג:] קס"ד אמינא דתיהוי מכירת האב במקום מכירת בי"ד ותרצע שאף שאין אמה עבריה נמכרת ע"י בי"ד ומשו"ה אצטריך העבד לומר ולא אמה עבריה וא"כ (הכ') [האיך כתב] בסתמא במוכר עצמו מיירי קרא וכעת דברי מהרימ"ט צריכים לי עיון.

הלכה ה

חלה בין שחלה שנה וכו' עולין למנין שש. נשאל הרדב"ז בחדשות סי' ר"ז על שכיר שנה שנתנו שכר השנה מוקדם וחלה חצי השנה אי דמייא לעבד דקי"ל חלה ג' ועבד ג' דאינו חייב להשלים או לא והשיב דלא דמייא לעבד עברי כלל שבשעה שקנאו נתן לו כל שבח עבודתו מתחילה ואין שום חיוב ממון עליו דעבד עברי גופו קנוי אך גזרת הכתוב שיוצא בגרעון כסף אבל שכיר אע"ג דהקדים לו כל שכרו אין גופו קנוי לו וחיוב ממון יש לו עליו הלכך אם חלה חצי השנה אם ירצה יחזיר חצי מה שלקח או יעבוד חצי שנה כללא דמילתא אין לשום שכיר לא מלמד ולא זולתו שכר אלא מה שעשה אע"פ שהיה אנוס ואפי' מה שלקח [שכירותו] מקודם עכ"ל.

ואנכי הרואה דבענין זה איכא ד' סברות מחולקות זו מזו דהנה התוס' בפ' קמא דקדושין דף י"ז בד"ה חלה ג' כתבו וז"ל יש שהיו רוצים לומר שאותם שכירים מלמדי תנוקות אם חלו חצי זמן כמו כן לא היו משלימים זמנם כמו עבד עברי דהכא ויטלו כל שכרם כיון שהיו אנוסים וקשה דבפ' האומנים וכו' וא"כ מלמדי תנוקות נמי אם חלו לא יטלו אלא מה שהרויחו דאין לדמותה כלל לעבד עברי דע"ע גופו קנוי לאדונו הילכך חלה ג' אינו חייב להשלים דאין יכול לעשות מלאכה יותר מיכולתו אבל מלמד אין גופו קנוי אלא שכר עצמו ללמוד עד [ה]זמן וכשאינו יכול להשלים לא יטול אלא מה שהרויח(ו) ועוד נראה לחלק בין מלמד לעבד עברי וכו' יעו"ש ועיין למהרימ"ט ז"ל חלק יו"ד סוף סי' נ"א יעו"ש הרי דמ"ש הרדב"ז ז"ל הם דברי התוס' והיש שהיו רוצים לומר כתבו בהיפך דלא שנא עבד עברי ולא שנא שכיר אינם משלימים וכ"כ (רשב"ם) [ה"ר שמשון ב"ר אברהם] בתשובה השייכי להל' קנין סי' ל' יעו"ש גם הרא"ש בפ' האומנים הקשה כמו שהקשו בתוס' דמאי שנא מפועל דאמרינן דאינו נותן לו [אלא] שכרו שלפני האונס ואילו גבי עבד עברי אמרינן חלה ג' אין צריך להשלים ותי' משם רבינו מאיר ז"ל דהתם גבי עבד עברי מיירי שקבל העבד כבר כל שכרו דאם נתן לו האדון לא ישלים ואם לא

נתן לא יתן והוא ז"ל תירץ דהתם גבי עבד עברי מיירי כשחלה ג' ועבד ג' דכיון שאחר חוליו קבלו בעה"ב למלאכתו ולא א"ל לנכות מה שחלה מסתמא מחל לו אבל גבי פועל שהחולי היה בסוף הזמן אין הוכחה שמחל יעו"ש הרי לך להדיא דלדעת היש שהיו רוצים לומר ור"מ והרא"ש ז"ל כחדא אזלן דאחד העבד ואחד פועל דא ודא אחת היא זולת דעת התוס' דמפליג בין עבד עברי לפועל וכן היא הסכמת הרב ש"ך בסי' של"ג ס"ק כ"ה וא"כ בנדון הרדב"ז ז"ל דכבר קבל השכיר השכירות נראה ודאי דיכול לומר קים לי כהיש שהיו רוצים לומר והרב ר"מ ועיין בתשובת מרן החבי"ב חו"מ ח"א סי' רי"ט יעו"ש ומלבד דמחייב לשכיר עוד זאת שלא זכר לאחד מגדולים הנ"ל אלא יושב ודורש כמשה מפי הגבורה וצ"ע.

פרק ג

הלכה יא

היתה לעבד שפחה כנענית וכו' ולרבו אין לו אשה ובנים אינו נרצע שנאמר כי אהבך ואת ביתך. עיין להרב מל"מ שהקשה דלמה לא הצריכו רז"ל שיאהב את אשת רבו ובניו דהא כתיב כי אהבך ואת ביתך דהא הצריכו שיאהב את רבו משום דכתיב כי אהבך קאי לאשת רבו ובניו הנרמזים בואת ביתך. ונראה לומר דמה שלא הצריכו רז"ל שיאהב את אשת רבו ובניו הוא משום דאם הצריך הכתוב שיאהב את רבו הוא משום שרבו ג"כ יאהב את העבד כדכתיב כי טוב לו עמך אבל שיאהב (את) אשת רבו לעבד לא הצריך ומינה ג"כ א"צ שיאהב העבד לאשת רבו וק"ל.

דברי המגיה א"ה אג"ן הי"ו כדי שלא להניח הנייר חלק אמרתי אני להביא מ"ש הרמב"ם מהלכות עבדים דשייך על דף צ"ה ע"א וזה לשון הרמב"ם בפ"ג מהלכות עבדים דין י"א היה לעבד שפחה כנענית ולו ממנה בנים ולרבו אין לו אשה ובנים אינו נרצע שנאמר כי אהבך ואת ביתך וכו' עד כאן והרב משנה למלך שם הקשה וז"ל וא"ת למה לא אמרינן גבי עבד שאם היה לרבו שתי נשים שאינו נרצע משום דבית אחד אמר רחמנא ולא ב' נשים דהא גבי כהן גדול דילפינן שצריך שתהיה לו אשה ביום הכפורים משום דכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו ואמרינן דצריך שלא יהיו לו ב' בתים דבית אחד אמר רחמנא ולא ב' בתים וכדאיתא בפ"ק דיומא דף י"ג הכא נמי נימא הכי. וי"ל דשאני התם גבי כהן גדול דאיתא טעמא למילתא משום שמא נמשך לבו אחריהן ויבא לידי טומאה וכמ"ש הראב"ד בפ' י"ז מהל' איסורי ביאה ומשו"ה אמרינן דקרא נקט לביתו למעוטי ב' נשים אבל הכא גבי עבד דליכא טעמא למעט ב' נשים לא אמרינן דביתו אתא למעוטי ב' נשים אלא לומר

דצריך שתהיה לו בית עכ"ל. והנה ראיתי להרב מלך שלם בלקוטיו על הרמב"ם דף צ"ב ע"א דהקשה על הרב מל"מ וז"ל וקשה דהלא בפ' החולץ (יבמות דף מ"ג ע"ב) אמרינן מי שהיה נשוי ב' נשים ומת ביאתה או חליצתה של אחת מהן פוטרת צרתה ושם בדף מ"ד מקשה בגמ' ונייבם לכולהו א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אמר קרא אשר לא יבנה את בית אחיו בית אחד (אתה) [הוא] בונה ואינו בונה שתי בתים ופסקו הרמב"ם בפ"ו מהל' יבום הי"ד יעו"ש והרי התם דליכא טעמא ודרשינן בית אחד הוא בונה ואינו בונה שתי בתים וכעת צריך לי עיון עכ"ל.

ולענ"ד נראה שדברי הרב משנה למלך הם מיוסדים על אדני פז שהרי אשת אחיו הוא איסור מן התורה והתורה התירה משום ולא ימחה שמו מישראל ומשום האי טעמא התיר לו מן התורה ליבום או לחליצה ואם כן כשמקיים המצוה ולא ימחה שמו מישראל די לנו באחד מהן או ליבום או לחליצה והאחרת קאי באיסור אשת אחיו שכבר קיימו המצוה ומשום האי טעמא דרשו בגמ' בית אחד הוא בונה ואין (אתה) בונה שתי בתים שאפשר לקיים ולא ימחה שמו בישראל באחד מהן לא כן גבי עבד דלא דרשינן דאם יהיה לרבו שתי נשים דאינו נרצע דליכא איסורא לרבו שישא שתי נשים ועיקר הדרשה הוא שיהיה לו אשה שמקיים לשון הכתוב כי אהבך ואת ביתך ודוק כי נכון הוא. [עד כאן].

פרק ד

הלכה א

אמה העבריה היא הקטנה שמכרה אביה ומשתביא שתי שערות אחר י"ב שנה ותעשה נערה אינו יכול למוכרה וכו'. כתב בכ"מ בפ' אלו נערות ובערכין מייתי לה מק"ו וכו' והנה שם בערכין פריך לרב דאמר במוכר שדהו בשנת היובל עצמה דמכורה ויוצאה ולא אמרינן ק"ו ומה מכורה כבר יוצאה שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר מהא דתניא יכול ימכור אדם בתו כשהיא נערה אמרת ק"ו ומה מכורה כבר יוצאה עכשיו שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר ופריק התם לא הדרא ומזבנא הכא הדרא ומזבנא עד כאן ופרש"י התם בתו שמכרה בקטנותה ויצאה בסימני נערות לא הדרא ומזבנא לעולם כדאמרינן בקידושין אין אדם מוכר לשפחות אחר שפחות דנפקא לן מבבגדו בה כיון שבגד בה שמכרה לשפחות שוב אינו יכול למכרה הילכך יציאה גמורה היא ואיכא למימר ק"ו אי מזבנא בימי נערות דאינו מכורה יעו"ש והתוס' הקשה עליה בד"ה התם וז"ל ולא נראה דהא פלוגתא דתנאי היא התם לכך פי' ר"י דאפי' למ"ד בעלמא אדם מוכר לשפחות אחר שפחות היכא דהביאה מיהא איכא ק"ו דלא מזבנא וכו' יעו"ש ובפ"ק דקידושין

דף י"ח איתא דתניא מוכר אדם את בתו לאישות ושונה לשפחות ושונה וכו' ופרש"י ז"ל לשפחות ושונה מכרה ויצאתה בשש או ביובל או במיתת האדון ועודה קטנה חוזר ומכרה אבל מכרה ויצאתה בסימנים לא דאפי' לא מכרה מעולם והביאה סימנים אינו מוכרה כדתניא במס' ערכין יכול ימכור אדם את בתו כשהיא נערה אמרת ומה מכורה כבר יוצאה עכשיו שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר עד כאן נראה מדבריו דס"ל דאפי' למ"ד יש שפחות אחר שפחות היינו דוקא בעודה קטנה אבל אם הביאה סימני נערות שוב אינו יכול למכרה לכו"ע והם הם דברי התוס' בערכין וזה תימה דרש"י ז"ל פי' שם למ"ד אין שפחות אחר שפחות דאם יצאתה בסימני נערות שוב אינו יכול למכרה ודחו דבריו התוס' ופי' בפרושו דהתם ונמצא לפי"ז לדעת רש"י דפליג מדידיה אדידיה. איברא שראיתי להרב פנ"י בשיטתו לקדושין שהקשה עליה דרש"י דלכאורה אין זה מוכרח דהא הך ק"ו לא הויא אלא למ"ד אין אדם מוכר לבתו לשפחות אחר שפחות אבל למ"ד (אין) [יש] שפחות אחר שפחות לא שייך הך ק"ו ולבסוף העלה בצ"ע יעו"ש ואחרי המחילה רבה קשה לי טובא דאיך לא שת לבו לדברי רש"י אשר שם שכתב היפך מ"ש כאן וכדאמרן וכעת הדבר צריך לי עיון.

אף הקטנה שהיא אילונית וכו'. בפ"ק דקידושין דף ד' אמרינן גופא ויצאה חינם אלו ימי בגרות אין כסף אלו ימי נערות ופריך ולכתוב רחמנא נערות ולא בעי בגרות וכו' אלא אמר אביי לא נצרכא אלא לבגרות דאיילונית סד"א בנערות תיפוק בבגרות לא תיפוק קמ"ל וכו' והקשה הראב"ד והביאו הרמב"ן וז"ל וקשיא ליה להראב"ד ז"ל דזבין אימת אי דזבין לה בקטנות בבגרות מאי בעייא גביה הא יוצאה בשש אלא דזבין לה בת ט"ו וט"ז שנה שהיתה קטנה לפי שלא הביאה ב' שערות ויוצאה בבגרות של שנת עשרים לרב דאמר בפ' הערל גבי סריס שלא הביא ב' שערות נעשה גדול למפרע היכי סלקא דעתך דלא תיפוק והא עיקר זביניה בטעות וכו' יעו"ש ובהריטב"א ובחי' לא נודע למי.

ולענ"ד קשה לי טובא לכל הני רבוותא דעל מה האריכו בקושיא זאת דלענ"ד אפשר לאקומי להך ברייתא דמיירי בחלתה ד' שנים או ה' דבכה"ג חייבת להשלים כדאמרינן בפ"ק דקידושין דף י"ז ריש ע"א ופסקו רבינו בפ"ב יעו"ש וא"כ משכחת שנמכרה בת י' שנים וחלתה ה' שנים דצריך להשלים עד אחר כ' והביאה סימני איילונית וע"ז מיירי הברייתא דיוצאה בבגרות דאיילונית דומה למ"ש רבינו שם דאם פגע יובל שיוצא וכן נמי קשה עליה דהמל"מ ז"ל במ"ש בתוך דבריו בדין שלפנינו כמו שיראה הרואה וצריך לי ישוב.

פרק ח

הלכה יא

עבד זה שברח לארץ ישראל ה"ז גר צדק והוסיף לו הכתוב אזהרה אחרת למי שמאנה אותו [**וכו'**] **נמצאת למד שהמאנה את הגר הרי זה עובר בשלשה לאוין וכו'**. והקשה הלח"מ וז"ל יש לתמוה על רבינו אם זה נוסף על גר דאית ליה לאו דלא תוננו מוסיף על הגר הו"ל לומר עובר בד' לאוין הנ' אשר בגר והלאו הד' דלא תוננו הנוסף בו וכן מ"ש וכן עובר בלאו דלא תלחצנו [קשה דאי בהונייית דברים אינו עובר בלא תלחצנו] כדכתב בהל' מכירה ואי איירי בהונאת ממון א"כ אינו עובר בלאו דלא תונו איש את עמיתו דאינו אלא הונאת דברים ובמקומו עובר על לאו דאל תונו איש את אחיו ומיהו לזה י"ל דסמך על מ"ש שם דעובר באל תונו איש את אחיו ולא תלחצנו גבי ממון וגר לא תונה ועוד נוסף לו לאו דלא תוננו דאית ליה לרבינו דקאי אכולהו בין אדברים בין אממון וכו' ונמצא לפי"ז לדברי רבינו גבי ממון עובר בד' לאוין אבל מ"מ קשה דא"כ גבי דברים נמי הו"ל לעבור בד' עכ"ל.

ואני בעוניי לא זכיתי להבין דבריו כלל דהא כיון דבגר דעלמא עובר בג' לאוין הלא המה אל תונו איש את אחיו ולא תונו איש את עמיתו וגר לא תונה זה הוא בהונאת דברים ובהונאת ממון עובר באל תונו איש את אחיו ולא תונו איש את עמיתו ובלא תלחצנו כמו שפסק בפי"ד מהל' מכירה וכמו שביאר הוא ז"ל כאן וא"כ מה לשון אומרת ואי איירי בהונאת ממון א"כ אינו עובר על לאו דלא תונו איש את עמיתו דאינו אלא בהונאת דברים ובמקומו עובר על לאו דאל תונו איש את אחיו וכו' דהא על כרחך בין בהונאת ממון בין בהונאת דברים עובר על שניהם כיון שאפי' בשאר גרים עובר עליהם ובהכי שייך להקשות דהו"ל למימר לרבינו דעובר בד' לאוין ואם כונתו לומר לפום פסק רבינו דאינו עובר כי אם בג' וע"ז קא מקשה דאינו עובר בלאו דלא תונו איש את עמיתו כיון שהוא הונאת ממון וא"כ מה מקום למה שתירץ ז"ל ומיהו לזה י"ל דסמך למ"ש שם דעובר באל תונו איש את אחיו ולא תלחצנו גבי ממון וגר לא תונה ועוד נוסף לאו דלא תוננו וכו' וזה אינו דבהונאת ממון אינו עובר בלאו דגר לא תונה כי אם וגר לא תלחצנו ועוד יש לעמוד עוד בדבריו ועיין בס' עץ החיים (ס') [פרשת] בהר דף נ"ח ע"ג שהקשה לרבינו דכיון דלא תוננו נוסף עליו א"כ הו"ל לרבינו לומר דעובר בד' לאוין וכו' והניחו בצ"ע ולא הזכיר מדברי הלח"מ כלום.

וראיתי להרדב"ז בחדשות בתשובות השייכי לרבינו סי' כ"ז שנשאל ע"ז דאיך פסק דעובר בג' כיון דהוא פסק בפי"ד מהל' מכירה דהמאנה לסתם גר עובר בג' וא"כ זה

שיש לו לאו מיוחד הו"ל ד' לאוין וכו' והשיב וז"ל עבד אינו בכלל אחוה שהרי עדיין מעוכב גט שחרור ואסור בבת ישראל הילכך אפיק ליה אל תונו איש את אחיו ועייל ליה לא תונו איש את עמיתו ומ"ש הרב שהוא גר צדק לאפוקי גר תושב אבל לאו למימרא שהוא גר צדק גמור כיון שעדיין לא נתן לו גט שחרור אע"פ שמפקיר שעבודו ממנו וכו' יעו"ש באורך וקשה לי עליו מיהא דשנו חכמים בלשון המשנה בפ' החובל (בבא קמא דף פ"ז) החובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכולם ר' יהודה אומר אין לעבדים בושת ובגמ' אמרינן מ"ט דר"י אמר קרא כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו במי שיש לו אחוה יצא עבד שאין לו אחוה ורבנן אחיו הוא במצות ופי' רש"י ז"ל כל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה דגמר לה לה מאשה עד כאן ורבינו בפ"ד מהל' חובל פסק כתנא קמא יעו"ש ועל כרחך הוא משום דאחיו הוא במצות וכדאמרינן בגמ' הרי דאף בעבד המשועבד לרבו אפ"ה קרינן ליה אחיו כל שכן גר זה שברח לארץ ישראל דיצא לחרות בעל כרחו של אדון דאחיו קרינן ליה וכן ראיתי להרב פר"ח בנימוקיו על רבינו בדין שלפנינו שכתב וז"ל ונראה דאפי' תימא דהרב מיירי בעבד שעדיין לא קבל גט שחרור וכמו שנראה ממ"ש שהוא שפל רוח יותר מן הגרים שייך שפיר למימר דהמאנה עובר אלא תונו איש את אחיו דאחיו הוא במצות כדאיתא בפ' החובל יעו"ש וצ"ע.